

Hassle-Bösarps kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

HENRIK NILSSON 2019-09-26

LASERNA
RESTAURERING

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Hassle-Bösarps kyrka

Skurups församling, Vemmenhögs, Ljunits, Herrestads, Färs och Österlens kontrakt, Lunds stift, Hassle-Bösarps socken, Hassle-Bösarp 18:1, Skurups kommun, Skåne län, Skåne.

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Kyrkbyn Hassle-Bösarp ligger ett par kilometer söder om Skurup i Söderslätts böljande fullåkersbygd med markerade höjdryggar och dalgångar. Området har en av Europas bördigaste jordmåner, vilket är en av förklaringarna till att bruks- och bosättningskontinuiteten sträcker sig så långt tillbaka som till cirka 4000 år f. Kr. Talrika fynd från bronsåldern har påträffats och i en mosse strax norr om kyrkan finns en offerplats där fynd i form av bland annat spjutspetsar, knivar, bältes- och sadelbeslag samt skelettdelar har daterats till romersk järnålder och tidig folkvandringstid. Ort-namnet, som 1456 skrevs *Hasla* och 1530 *Hasle Bösserup*, innehåller en form av hassel samt mansnamnet Bøsi. Efterleden *-rup* som senare utvecklats till *-arp* är en form av torp med betydelsen nybygge.

En geometrisk avmätningsskarta från 1698 visar att endast två gårdar fanns i den högt belägna kyrkans direkta närhet, medan byns övriga bebyggelse var samlad relativt långt sydväst om kyrkan. Byns gårdar kom i stor utsträckning att skiftas ut vid 1700- och 1800-talens skiften, men de två gårdarna närmast kyrkan ligger ännu kvar och

Flygbild över Hassle-Bösarp 2014, tagen från söder. Foto: Pär-Martin Hedberg.

bevarar en äldre bebyggelsestruktur med fyrlängade gårdar kompletterade med yngre bostadshus och ekonomibyggnader.

Kyrkobyggnaden

Om Hassle-Bösarps medeltida kyrka är uppgifterna mycket knapphändiga men den kan antas ha uppförts under 1100- eller 1200-talet och följt traditionellt romansk kyrkobyggnadsmönster. 1700- och 1800-talens befolkningsökning ledde till att en stor del av Skånes medeltida kyrkor kom att byggas om eller rivs till förmån för nybygge. I närbelägna Solberga revs den medeltida kyrkan och en ny började 1865 uppföras av byggmästare H.F. Möller efter ritningar av Peter Boisen, Ystads förste stadsarkitekt. Hassle-Bösarps nya kyrka uppförs 1866 med Möller som byggmästare. Ofta anges han även ha varit kyrkans arkitekt. Kyrkan är emellertid, precis som den av Möller 1868–70 uppförda Katslösa kyrka, i det närmaste en direkt kopia av Solberga kyrka såväl exteriört och interiört som för den fasta inredningen. Den verkliga upphovsmannen

Hassle-Bösarps kyrka 1929. Förutom att skorstenen har avlägsnats är kyrkan i det närmaste oförändrad. Bild från ATA, fotograf: E. Andrén.

Interiören fotograferad 1929. Bänkarna är ljus ådringsmålade och predikstolen är vit. På altaret står ännu klöverbladskorset som utgjorde altarprydnad innan altarpopsatsen från 1600-talet återbördades. Notera att prästentrén har överljus. Bild från ATA, fotograf: E. Andrén.

bakom dessa tre kyrkor måste därmed ofrånkomligen anses vara Peter Boisen. Utöver färgsättning en skiljer sig Hassle-Bösarps kyrka endast från Solberga genom att tornspiran har karnisformad nedre del samt att prästingången i absiden saknar överljus, det senare är emellertid en sentida förändring.

Den nya kyrkan uppfördes med delvis återanvänd gråsten och kalkstenskvadrar från den medeltida kyrkan. Gestaltningen var typisk för tiden, där fokus låg på ett rymligt och ljust kyrkorum, med långhus och fullbrett kor under gemensamt sadeltak, halvrund absid i öster samt kvadratisk västtorn.

1902 besiktade domkyrkoarkitekt Theodor Wählin kyrkan och föreslår bland annat att grunden ska förstärkas, att ett betongvalv ska slås mellan valvens grundpelare under golvet för att minska belastningen samt att låta uppföra strävpelare utvändigt. Få av dessa förslag tycks genomföras. 1918 ansöker församlingen om att förlägga vissa gudstjänster till skolan med hänsyn till svårigheterna att värma upp kyrkan. När kamin tillkommer och var den eller de placeras framgår inte av källmaterialet eller äldre bilder. 1933 tillskapas emellertid ett utrymme under orgelläktaren för förvaring av koks och kol genom att tre bänkrader avlägsnas och en enkel bräddvägg uppförs som avskiljning mot kyrkorummet.

1936 genomförs en invändig restaurering under ledning av domkyrkoarkitekt Eiler Græbe, då den fasta träinredningens ursprungliga ljusa ekådring ersatt av bemålning i grått, blått och marmorering. Bänkkvarteren uppges byggas om, sannolikt genom att kvarteren glesades ut och att ryggstödens lutning ändrades, vilket var en vanligt förekommande åtgärd vid tiden. 1943 läggs tegeltaket om och dräneringsarbeten utförs kring kyrkan. 1946 gjuts kyrkklockan om och två år senare återförs altaruppsatsen från 1600-talet som tidigare stått i den medeltida kyrkan. Den ersätter då ett större klöverbladskors i trä som prytt altaret sedan uppförandet av nya kyrkan. För ritningarna av den nya altaruppställningen stod Eiler Græbe. Någon gång under 1940-talet elektrifieras kyrkan.

1951 sker en utvändig restaurering som innebär nedknackning av all puts och ny puts i form av hydrauliskt kalkbruk som kalkavfärgas. Tornets tre rundfönster förnyas. Två år senare kalkas kyrkan invändigt och 1954 elektrifieras belysningen. En matta till golvet innanför altarringen i röllakanteknik vävd av Hellevi Nilsson-Kjellhard införskaffas 1955 och 1959 tillkommer nya hängrännor och stuprör i koppar. 1962 elektrifieras uppvärmningen. Vid en renovering inför kyrkans hundraårsjubileum 1966 putslagas faserna med kalkcementbruk och målas troligen med en akrylhartsfärg. Nya ljudluckor tillverkas i tryckimpregnerad furu och det är troligen även vid detta tillfälle som kyrkorummet målas om med en tät färgtyp. 1969 dras vatten in i kyrkan och 1972 restaureras altaruppsatsen av konservator Albert Eriksson. Vid något tillfälle har kyrkans ursprungliga portar i form av ramverksdörrar med fyllningar bytts ut mot de nu befintliga med ekpanel. Gissningsvis sker detta vid någon av de utvändiga renoveringarna 1951 eller 1966.

1983 moderniseras läktarunderbyggnaderna efter förslag av ingenjör Lennart Persson, Skurup. Bland tillkommer wc i det tidigare förråd. Tio år senare uppmärksammas sprickbildningar i östra delarna av långhusets murverk och långtidsmätning av sprickorna inleds. 2003 genomförs en utvändig renovering efter handlingar upprättade av SCC Scandiakonsult. Utöver underhållsarbeten som slamning av fasader och ommålning av fasader, fönster och portar läggs tegeltaket och delar tornspirans kopparplåt om. Undertakets stickspån ersätts av bräddad panel, delar av avvattning och anslutningsplåtar förnyas, merparten av fönsterglasen byts ut mot kulturglas och vindarna förses med bryggor, plattformar och fasta stegar samt bättre luftning. 2005–06 fortsätter renoveringen av kyrkan interiört, denna gång efter handlingar av Ramböll Sverige AB. Väggarnas och valvens täta ytskikt avlägsnas och ersätts efter putslagning av målning med lim- och oljefärg. Fuktskadade golv i sakristian och under läktaren byts ut medan övriga trägolv repareras och delar av det ursprungliga tegelgolvet läggs om. Elinstallationer förnyas med dragning i befintliga kabelrännor, nya belysningsarmaturer tillkommer och elvärmare i kyrkorummets nischer avlägsnas.

Den sedan länge konstaterade sprickbildningsproblematiken förvärras ytterligare vid en jordbävning i december 2008. 2014 genomförs en utvändig renovering av underhållskaraktär som bland annat omfattar putslagningar, kalkning av fasader, partiell kittning och målning av fönster, ytbehandling av portar och luckor samt omläggning av befintligt taktegel.

Exteriör

Kyrkans planform utgörs av långhus, fullbrett kor, halvrund absid i öster samt kvadratisk torn i väster. Murverken är utförda som skalmurar av gråsten med inslag av kalkstenskvadrar, åtminstone delvis återanvänt från den medeltida kyrkan, och vilar sannolikt på en traditionell kallmurad grundsättning av fältsten. Listverk och omfattningar är murade i tegel, slätputsade och vitkalkade, medan fasaderna är spritputsade med kalkcementbruk och vitkalkade. Samtliga byggnadsdelar har en hög utskjutande spritputsad sockel. Fasaderna avslutas upptill av en rundbågefris med överliggande takfotsgesims i tre språng. Långhusets och korets gemensamma sadeltak täcks av rött enkupigt tegel medan den oktagonala spiran med kvadratisk karnisformad bas är avtäckta med kopparplåt i skivtäckning, delvis äldre och ärgad, med förskjutna tvärfalsar. Takluckor finns i tornets södra, norra och östra takfall. Spiran kröns av ett hjulkors tillverkat efter äldre förlaga 1966. Absidens hjälmtak täcks av rödmålad galvad stålplåt, till största del ursprunglig, med svagt förskjutna tvärfalsar. Hängrännor och stuprör är delvis utförda i koppar, delvis i svart plåttisol.

Huvudentrén i väster utgörs av ett framskjutande gavelparti avtäckta med kopparplåt. Via en tre steg hög trappa i granit och kalksten med handledare av svartmålat smide nås en rundbågig muröppning med omfattning i två språng och en rakt

Kyrkan från söder.

avslutad pardörr klädd med stående ekpanel. Sparkplåtar, trycke samt blomformade luftventiler är utförda i koppar. Ovanför ett profilerat och vitputsat överstycke återfinns en vittrad minnestavla vars huggna och förgyllda inskription inte är läsbar. Utformningen tyder dock på att texten sannolikt är densamma som i Solberga och Katslösa kyrkor, det vill säga "GUDI TILL ÄRA OCH HANS FÖRSAMLING TILL GAGN BYGGDES DETTA HERRANS HUS ÅR 1866 UNDER KONUNG CARL XV:DES REGERING. BEVARA DIN FOT NÄR DU GÅR TILL GUDS HUS OCH KOM TILL ATT HÖRA". Tornets södra och norra fasader har vardera ett rundbågigt fönster i svartmålat gjutjärn med kors- och diagonalställd spröjsning. Solbänkarna är av svartmålat gjutjärn och omfattningarna är utförda enligt samma princip som i västentrén. Övre tornvåningen har ett rosettfönster i svartmålat trä med ensprångig omfattning i varje väderstreck utom öster. Klockvåningens ljudöppningar, även här i varje fasad utom den östra, utgörs av rundbågiga smygar med parställda högsmala och rundbågiga ljudöppningar med ljudluckor av liggande tjärad panel.

Skeppet med långhus och kor har tre stora rundbågiga gjutjärnsfönster i söder respektive norr. Spröjsningen är uppbyggd som två rundbågar med snarlik gestaltning som i tornets rundbågefönster, med ovanliggande dekorativa cirklar och kvadrater. Omfattningar och solbänkar följer samma princip som i tornet. Absiden har ett fönster i sydväst och ett i sydöst, utformade likt tornets rundbågefönster. Prästingången rakt i öster nås via en 11 steg hög trappa i granit och kalksten med handledare av svartmålat smide. Det rakt avslutade enkla dörrbladet klätt med liggande oljad ekpanel sitter i en rundbågig muröppning med omfattning i två språng. Övre delen av rundbågen är igenmurad, putsad och vitkalkad. Ett fotografi från 1929 visar ett ursprungligt överljus i gjutjärn likt de i Solberga och Katslösa kyrkor.

Interiör

Genom kyrkans huvudentré i väster nås vapenhuset vars golv är belagt med äldre gravhällar i kalksten. Väggarna och det plana innertaket är putsade och vitmålade, frånsett mot söder där en vitmålad brädvägg avgränsar mot torntrappan som även har underliggande förråd. Till trappan och förråden leder enkla bräddörrar. Till följd av brädväggen utgörs det enda ljusinsläppet av fönstret i norr, vilket saknar innerbågar och har svartmålad insida. Ytterportens insida i fernissad ek utgörs av en ramverkskonstruktion med fyra liggande fyllningar i vardera dörrblad. I öster leder en pardörr målad i två grå kulörer och med glasad och spröjsad överdel in mot en mindre passage mellan de senare tillkomna läktarunderbyggnaderna som inrymmer vaktmästeri, wc och förråd. Underbyggnadernas väggar är putsade och vitmålade. Pardörrar lika de åt väster leder i öster in mot kyrkorummet.

Kyrkorummets golv är belagt med ursprungligt oktagonalt gult golvtegel med röda låsstenar. De slutna bänkkvarteren har obehandlade brädgolv som närmast läktaren, där bänkrader avlägsnats, har målats grå. Korets golv är ett steg högre än i långhuset och innanför altarringen är det gråmålade brädgolvet ytterligare en nivå högre. Kyrkorummets tre travéer, där den östra utgörs av koret, är slagna med ribbvalv som liksom väggarna är slätputsade och vitmålade, enligt uppgift i underhållsplanen kalkade.

Ribbvalven vilar på knippepilastrar med enkelt profilerade kapitäl. Sköld- och gördelbågar är rundbågiga. Fönstren med svartmålad insida sitter i djupa nischer och saknar liksom i vapenhuset innerbågar. Orgelläktaren i väster upptar hela kyrkorummets bredd och vilar på kolonner med oktagonalt tvärsnitt målade i en mörkt grå kulör med röda detaljer och förgyllda bladkapitäl. Kolonnerna som byggts in i underbyggnaderna bevarar en tidigare, betydligt ljusare färgsättning. Barriären med framskjutande mittparti är uppbyggd som ett ramverk med fyllningar av stående panel och enkelt profilerade över- och understycken. I det svagt framskjutande centrala partiet finns en ram med fyllning som pryds av en förgylld lyra. Färgsättningen går i mörkt grått med detaljer i vitt, rött och blått. Läktaren nås via trappan i vapenhuset.

Sakristian i absiden avskiljs från kyrkorummet av ett skrank i trä utformat med rundbågigt arkadmotiv, vilket upptill avslutas med ett profilerat överstycke och en krönlist med trepass. De yttre rundbågarna är försedda med dörrblad. Skranket är målat i en ljus grå kulör med förgyllda detaljer. Absidens golv utgörs av ett gråmålat brädgolv och hjälmvalvet är liksom väggarna slätputsade och vitmålade. Fönstrens utformning går igen från kyrkorummet. Östentréns inre dörrblad i fernissad ek utgörs av en ramverksdörr med fyra liggande fyllningar. Mot skranket finns ett gråmålat skåp för textilförvaring.

Kyrkorummet mot koret i öster.

Första tornvåningen ovanför vapenhuset nås via trappan från vapenhuset. Golvet är belagt med en gulgrön heltäckningsmatta och väggarna är putsade och vitmålade. Den runda muröppningen mot orgelläktaren upptas av en gråmålad brädvägg med enkel bräddörr. Det plana innertaket är vitmålat. En enkel trätrappa utmed västra väggen leder upp till andra tornvåningen som har obehandlat brädgolv, putsade väggar och tak som utgörs av klockvåningens golvbjälklag. I öster leder en trappa med fyra steg upp till en enkel masonitdörr mot kyrkvinden. Klockvåningens golv utgörs av obehandlade bräder och väggarna är putsade. Rummet upptas av klockbocken av ek i vilken kyrkans enda klocka hänger. Takstolskonstruktionen över kyrkorummet utgörs av saxsparrar i bilad och dymlad furu. Även absidens takkonstruktion är i furu. Valven är oisolerade.

Inredning och inventarier

Hassle-Bösarps kyrka bevarar i stor utsträckning ursprunglig inredning och inventarier. Om inte annat anges är nedanstående föremål samtida med kyrkan.

Altaret utgörs av ett blockaltare i gråmålat trä i ramverkskonstruktion med fyllningar.

Altaruppsatsen i polykromt bemålad ek från 1653 såldes i samband med rivningen av den medeltida kyrkan och återfördes till församlingen först på 1940-talet. Det klöverbladskors som ursprungligen prydde altaret i den nya kyrkan är numera placerat i korets södra del. Altaruppsatsen är arkitektoniskt uppbyggd med rik skuren ornamentik. Den svartmålade predellan har förgyllt text och två maskaronförsedda postament bär upp två skulpterade och polykromt bemålade hermer som flankerar mittavlan, vars målning framställer gogatavandringen. Målningen är troligen av yngre datum och kan vara återanvänd. Mittpartiet flankeras av vingar med änglaansikten och bladornamentik i skuren relief. Överstycket pryds av bevingade änglaansikten och inskriptionen ECCE HOMO och kröns av Fredrik 3:s monogram flankerat av skulpterade puttis.

Den vitmålade halvrunda *altarringen* är uppbyggd av smala svarvade balusterdockor med oprofilerade över- och underliggare. Grindar finns i söder och i norr, där halvcirkelformen bryts och balustraden ansluter till predikstolen. Sockeln är gråmålad och knä- och handfall är klädda med röd sammet.

Predikstolen är placerad i korets nordöstra hörn och är målad i flera grå kulörer med detaljer i blått, rött och förgyllning. Fotens smala skaft har avfasade hörn och vilar på ett kvadratisk fundament. Det svängda överstycket som ansluter till korgen är försett med ribbor med halvrund profil. Korgen har oktagonal planform och de fyra sidorna är liksom trappbarriären uppbyggda som ramverkskonstruktioner med fyllningar, vilka på korgen pryds av förgyllda latinska kors. Över- och understycken är kraftigt profilerade. Under korgen löper en mindre zigzagformad lambrekäng.

Dopfunten i nygotisk stil är gjuten i betong. Foten och cuppan är sexsidiga och cuppan pryds av en fris av spetsbågiga trifoliebågar. Till dopfunten hör ett dopfat i driven mässing. Äldre odaterade arkivbilder visar en tidigare dopfunt, sannolikt medeltida

och möjligen samtida med den romanska kyrkan. Dess öde är okänt.

Den slutna *bänkinredningen* är indelad i två kvarter som flankerar mittgången. Dörrarna och skärmarna mot koret är liksom ryggstöden uppbyggda som ramverk med fyllningar medan gavlarna är släta. Överst löper ett enkelt profilerat listverk. Bänkarna är försedda med psalmbokshållare och fotstöd. Dynorna är stoppade och klädda med grått tyg. Bänkkvarteren var ursprungligen ådringsmålade i en ljus ekimitation. Bemålningen i grått med fyllningar och detaljer i blått och rött tillkom vid Eiler Græbes restaurering 1936 då även bänkarna byggdes om, sannolikt glesades bänkraderna ut och ryggstödens lutning justerades. Ytterligare bänkrader har på senare tid avläsnats i väster.

Orgeln med sju stämmor plus pedal tillverkades 1867 av J.N. & C. Söderling i Göteborg och har enligt en anteckning i orgelhuset reparerats 1884. I Lunds stifts orgelinventering beskrivs orgeln på följande vis: "Orgel av mycket stort musikaliskt och kulturhistoriskt värde. En av stiftets viktigaste och mest orörda 1800-talsorglar." Den ursprungliga tredelade fasaden med högre mittparti har ett rent och enkelt klassicistiskt formspråk med inslag av nygotiska drag som krenelering och trifoliebågiga omfattningar av de synliga piporna. Färgsättningen går i en bruten vit kulör med detaljer i blått och förgyllning.

Kyrkans enda *kyrkklocka* av malm göts 1745 av Jonas Wetterholtz hos Maria Wetterholtz, styck- och klockgjutareänka i Malmö. 1946 göts den om av M&E Ohlssons klockgjuteri i Ystad. Klockan pryds av en övre och undre bladfris samt inskriptioner som redogör för dess historia.

Altaruppsatsen i polykromt bemålad ek från 1653.

Den utpräglat nygotiska dopsunten är gjuten i betong.

Bland kyrkans övriga inventarier av kulturhistoriskt intresse bör nämnas klöverblads-korset som utgjorde den tidigare altarprydnaden samt två psalmnummertavlor som tillhör den ursprungliga inredningen.

Kyrkogård

Den nuvarande kyrkan är uppförd på platsen för den romanska kyrkan och Hassle-Bösarps kyrkogård har således medeltida anor. Medeltida kyrkogårdar var vanligen små och omgav kyrkan i dess direkta närhet. Den geometriska avmätningsskizzen från 1698 uppvisar kyrkogården som en oregelbunden fyrkant vars utbredning troligen stämmer med den medeltida. Det historiska kartmaterialet uppvisar inga tydliga utvidgningar efter detta, och även om de exakta gränsdragningarna kan ha justerats något genom åren är det troligt att Hassle-Bösarps kyrkogård i det närmaste haft samma storlek i cirka 800 år. Kyrkogårdar hade under medeltiden och långt senare ett enkelt utförande, gräsbevuxna och trädlösa, där gravarna vanligen endast markerades med kullar eller enkla träkors. Kyrkogårdar som vi vanligen känner dem idag, med ordnade kvarter, gångsystem och planteringar fick sitt genomslag först under 1800-talet. I Hassle-Bösarp är det rimligt att anta tillkomsten av en sådan mer strukturerad gestaltning av kyrkogården sammanfaller med uppförandet av den nya kyrkan. Väldigt få förändring-

Kyrkogården karaktäriseras av en blandning av äldre högresta och yngre lägre hållna gravstenar inramade av frodiga buxbomshäckar.

ar är kända sedan dess. Kring 1980-talet planteras en trädkrans av lindar utmed samtliga sidor utom den södra. 2017 tas fyra lindar i norr bort och på övriga träd beskärs kronorna kraftigt.

Hassle-Bösarps kyrkogård omges idag av en hagtornshäck i samtliga väderstreck och en trädkrans av hamlade parklindor utmed alla sidor utom den södra, där en stödmur av kallmurad men delvis fogad gråsten återfinns. Huvudentrén från parkeringen i öster är liksom körgrinden i sydväst och en mindre ingång i söder försedd med svartmålad smidesgrindar. Kyrkogården är i sin helhet grusad och gravplatserna i öst-västlig riktning omges av frodiga och klippta buxbomshäckar. Vegetationen utgörs i övrigt främst av städsegröna barrväxter som idegran, sockertoppsgran och tuja. I nordväst återfinns blandade buskar som paradisbuske, berberis, fläder och syren. På gravplatserna förekommer i viss utsträckning traditionella kyrkogårdsväxter som hortensia, rosor, kärleksört och ormbunke. Gravvårdarna domineras av en blandning av högresa gravstenar i eklektiskt formspråk från decennierna kring sekelskiftet 1900 samt lägre hållna stenar vanliga för tiden från 1930-talet och framåt. Enstaka exemplar av tunna slipade gravstenar av sand- eller kalksten i klassicerande formspråk, typiska för skånska kyrkogårdar under slutet av 1700-talet och 1800-talets första hälft, finns bevarade både som stående och liggande hållar.

Byggnader på kyrkogården

Inga byggnader finns på kyrkogården utöver kyrkan. Direkt norr om kyrkogården finns en mindre redskapsbod eller liknande som inte längre tycks brukas. Byggnaden är spritputsad och oavfärgad med pulpettak avtäckt med pannplåt och har i norr två jalousidörrar. I byggnaden finns ett mindre lager av taktegel.

Kulturhistorisk karaktärisering för Hassle-Bösarps kyrkoanläggning

Kyrkbyn Hassle-Bösarp ligger ett par kilometer söder om Skurup i Söderslätts böljande fullåkersbygd med markerade höjdryggar och dalgångar. Området har en bruks- och bosättningskontinuitet som sträcker till cirka 4000 år f. Kr. Talrika fynd från bronsåldern har påträffats och i en mosse strax norr om kyrkan finns en offerplats där fynd i form av bland annat spjutspetsar, knivar, bältes- och sadelbeslag samt skelettdelar har daterats till romersk järnålder och tidig folkvandringstid. Byns gårdar, som främst var samlad en bit sydväst om kyrkan, kom i stor utsträckning att skiftas ut vid 1700- och 1800-talens skiften, men de två gårdarna närmast kyrkan ligger ännu kvar på sina ursprungliga platser och bevarar en äldre bebyggelsestruktur med fyrlängade gårdar kompletterade med yngre bostadshus och ekonomibyggnader.

Om Hassle-Bösarps medeltida kyrka är uppgifterna mycket knapphändiga men den kan antas ha uppförts under 1100- eller 1200-talet och följt traditionellt romansk kyrkobyggnadsmönster. Tillkomsten av den nya kyrkan som stod färdig 1866 speglar 1700- och 1800-talens befolkningsökning, som ledde till att en stor del av Skånes medeltida kyrkor kom att byggas om eller rivras till förmån för nybyggen. Åren 1840–1910 var den mest intensiva kyrkobyggnadsperioden i Skåne sedan 1100-talet. Under denna tid var initialt den nyklassicistiska salkyrkan med vitputsade stenmurar och lägre robusta torn det vanligaste stilvalet. Samtidigt pågick bland vissa arkitekter en vurm för den medeltida byggnadskonsten. Ett experimenterande och sökande som efter flera decennier mynnade ut i en nygotik tydligt inspirerad av 1200-talets franska högotik.

Vid tiden för uppförandet av Hassle-Bösarps kyrka, såväl som för Solberga kyrka som är den direkta förebilden, hade emellertid inte dessa högotiska ideal slagit igenom. Istället ser vi i dessa kyrkor ett exempel på en i grunden nyklassicistisk kyrka där arkitekten Peter Boisen med tydlighet tagit intryck av den begynnande medeltidsvurmen. Långhus och fullbrett kor under gemensamt sadeltak för att skapa ett ljust och rymligt kyrkorum är ett utpräglat särdrag för nyklassicismens kyrkor, liksom ett relativt lågt och kraftigt västtorn med spira. Den halvrunda absiden är däremot hämtad från romansk kyrkobyggnadstradition, liksom fasadernas rundbågefris och i viss mån även fönstrens formspråk, om än i det för tiden mycket moderna materialet gjutjärn. Interiört framträder de medeltidsinspirerade trenderna i kyrkorummets valvslagning med ribbvalv istället för de tunnvalv av trä som hade varit vanligt förekommande i salskyrkor allt sedan 1700-talet. I den fasta inredningen dyker romanska och gotiska motiv som trepass, kreneleringar och rund- och spetsbågar upp i altarskranket, orgelfasaden och psalmnummertavlorna medan predikstolen, altarringen och orgelläktaren är representanter för nyklassicismen. Det främsta exemplet på nygotik är emellertid dopfunten i gjuten betong, som helt enligt den nya stilinriktningens ideologier förenar en historiserande arkitektur med moderna byggmaterial.

Hassle-Bösarps kyrka bevarar i mycket stor utsträckning sin ursprungliga gestaltning exteriört och interiört liksom fast inredning, och utgör på så vis ett mycket välbevarat exempel på enklare landsortskyrkor uppförda vid övergångsperioden mellan nyklassicistiskt och nygotiskt/nyromanskt kyrkobyggnande. Av särskilt värde för kyrkans exteriöra karaktär är ursprungliga byggnadsvolymer och taktäckningsmaterial, fönster och solbänkar i gjutjärn samt nyromanska inslag som rundbågefriser, ljudöppningar med mittpost och dörrars och fönsters rundbågiga omfattningar. Interiört är absidens hjälmvalv, kyrkorummets ribbvalv samt mittgångens och korets ursprungliga golvbeläggning avgörande för upplevelsen av kyrkan. Frånsett mindre ombyggnader och ändrad färgsättning är den fasta inredningen i det närmaste oförändrad sedan kyrkans uppförande och besitter ett högt autenticitetsvärde. Kyrkklockan från 1745 och den på 1940-talet återbördade altaruppsatsen är de enda föremålen som bevarats från den medeltida kyrkan och har på så vis ett särskilt kontinuitetsvärde för församlingen. Den polykromt bemålade altaruppsatsen i ek från 1653 har med sin rikt skurna dekor även höga konsthistoriska och hantverksmässiga

värden. Fredrik 3:s monogram minner om en tid då Skåne ännu tillhörde Danmark. Orgeln som tillverkades 1867 av orgelbyggarfirman J.N. & C. Söderling i Göteborg är en av stiftets bäst bevarade 1800-talsorglar med höga musikaliska och kulturhistoriska värden.

Hassle-Bösarps kyrkogård har medeltida anor och bevarar sannolikt i det närmaste sin ursprungliga utsträckning. Kyrkogården präglas idag av kyrkogårdsidealerna vid slutet av 1800-talet med homogent grusade gravplatser omgärdade av frodiga och klippta buxbomshäckar samt högresta gravstenar, vilka blandas med lägre vårdar typiska för 1930-talet och senare. Här finns även ett antal klassicistiska gravvårdar av tunna och slipade sand- eller kalkstenar som var vanligt förekommande i Skåne under sent 1700-tal och tidigt 1800-tal. Merparten av de äldre gravvårdarna har arkitekturhistoriska värden och är väsentliga för kyrkoanläggningens karaktär. På gravvårdarna förekommer yrkestitlar i stor utsträckning, vilka har ett socialhistoriskt värde då de speglar bygdens historia och utveckling.

Att tänka på vid förvaltningen av kyrkoanläggningen

- Hassle-Bösarps kyrka är ett mycket välbevarat exempel på en enklare landsortskyrka uppförd vid övergångsperioden mellan nyklassicistiskt och nygotiskt/nyromanskt kyrkobyggnad. Dess ursprungliga karaktär bör beaktas vid alla eventuella förändringar i kyrkans exteriör, interiör eller närmiljö. Även små ingrepp kan påverka helhetsbilden.
- Kyrkans ursprungliga fasta inredning i trä är av största vikt för upplevelsen av kyrkorummet. Den välbevarade altarpuppans från 1600-talet har synnerligen höga konsthistoriska värden. För att undvika skador bör ett jämnt inomhusklimat eftersträvas.
- Kyrkogården bör förvaltas med fokus på att bevara dess nuvarande karaktär.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap. kulturmiljölagen.

Kyrkan och kyrkogården ligger inom registrerat fornlämningsområde Hassle-Bösarp 10:1 som avser bytomten enligt den geometriska avmätningsskattan från 1698 och skyddas enligt 2 kap. kulturmiljölagen.

Källor och litteratur

Hassle-Bösarps kyrka, Skurups församling, Underhållsplan (2010-05-31), SWECO Architects AB, Malmö.

Hassle-Bösarp kyrkogård, Vård- och underhållsplan (2017-06-22), Landskapsgruppen Öresund AB, Lund.

Rabow, A., *Hassle-Bösarps kyrka – antikvarisk medverkan*, Regionmuseet i Skåne, 2014.

Skurups kommun. Bygga, bo & miljö. Översiktsplan: <https://www.skurup.se/oversiktsplan>, hämtad 2019-09-17.

Länsstyrelsen Skåne. Samhällsplanering & kulturmiljö. Kulturmiljöprogram. Skurups kommun: <https://www.lansstyrelsen.se/skane/besok-och-upptack/kulturmiljoprogram/oversiktliga-beskrivningar/oversiktliga-kommunbeskrivningar/skurup.html>, hämtad 2019-09-17.

Lantmäteriet. Historiska kartor: https://historiskakartor.lantmateriet.se/historiskakartor/show.html?showmap=true&archive=LMS&nbOfImages=5&sd_base=lms2&sd_ktun=4c4d535f4c3230362d31363a31, hämtad 2019-09-27.

Riksantikvarieämbetet. Fornsök: <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>, hämtad 2019-09-27.

Platsbesök 2019-09-11.

Övriga uppgifter

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Henrik Nilsson, byggnadsantikvarie

Kvalitetsgranskning: Max Laserna, byggnadsantikvarie

Inventeringsdatum: 2019-09-11.

Fältinventering: Max Laserna och Henrik Nilsson

Foto (där inte annat anges): Max Laserna och Henrik Nilsson

Layout: Henrik Nilsson

Färdigställd: 2019-09-27.